

नारायण नीति

२०३३

वेणु
नारदुल पुत्रोत्तम सांभाषी

નિવેદન.

નારાયણની કૃપાથી “નારાયણ નીતિ” ની બીજી આવૃત્તિ છાપવાનો યોગ એક માસ જેટલા અસ્પષ્ટ સમયમાં પ્રાપ્ત થાય છે. અનુબ્રાહ્મણ મુદ્દા બની ગયેલ છે કે તેને પ્રજાપર શ્રદ્ધા નથી. શ્રદ્ધા રહિત પ્રાણી કું કું અને મેં કર્યું ના મિથ્યાભિમાનમાં તથાઈ દુઃખ, અસાધ્યતાને પામે છે. જો શુભ સંકલ્પ રાખી કાર્યનો ભાર પ્રજાપર સોંપવામાં આવે તો સ્વયં જગદાધાર તે કાર્યનું યોગ્યક્ષેત્ર અવસ્થા વહન કરે છે.

નારાયણ નીતિ અને મારા તરફથી પ્રકટ થયેલા ઇતર પુસ્તકોઃ દિમાલમની યાત્રા, આત્મોત્કર્ષ અને હિંદુ તીર્થયાત્રા વર્ણનાદિની પ્રજા હિપરોક્તા રીતિએ વ્યવસ્થા થઈ છે. મારો સંકલ્પ હતો કે પ્રવાસ, પ્રયાગ્ર, અનુભવ, અભ્યાસથી જે કાંઈ ભણ્યું જોયું અનુભવ્યું છે તે લોક હિતાર્થે અને તેટલા, મોટા પ્રમાણમાં પ્રસાર કરવું- ફેલાવવું. મને જણાવતાં અતીવ સંતોષ પ્રકટે છે કે “દિમાલમની યાત્રા” ની બીજી આવૃત્તિના નિવેદનમાં જણાવવા મુજબ બીજા સ્નેહી બાઇઓ રા. રા. પોપટલાલ પ્રજાપ્રસ, રા. રા. પ્રેમજી ગોપાળજી અને રા. રા. વૃજલાલ બહેચરદાસે પરમાર્થ જુતિથી પુસ્તકો, શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા પાઠશાળા અને શ્રીદલા સોરઠીઆ વણિક સ્થાપના વહેંચાળ્યા છે; એવી અનુકરણીય ધર્મ-વિદ્યાપ્રિયતા માટે એ ત્રણેય ગૃહસ્થોને ધન્યવાદ થતે છે. જેમ ઉક્ત સદ્ગૃહસ્થોએ પુસ્તકો મત્તે સફળતાવ બતાવ્યો છે તેમ વિદ્વાન વર્ગે પણ હંમેશા અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો છે જે અન્યત્ર પ્રકટ કરેલ છે. આશા છે કે આ બીજી આવૃત્તિનો પણ વિદ્યાર્થી, ગૃહસ્થી વર્ગને સાધનસંપન્ન બાઇઓ દ્વારા પ્રાપ્તવાનું નહિજ થૂકે.

યાત્રના બીરહીન-ભીંટીમન-મુંઝવે- } નારાયણ પુરસ્કૃત સંગ્રહી.
મં. ૧૯૭૬ અ. જ્યેષ્ઠ વદિ ૧૧.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૦૬૭૭ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ નારાયણનીતિ

વિષય કૃષ્ણ

હરિ ઈ તતસત

નારાયણ ત્રિમાળા

પુષ્પ કું.

નારાયણ નીતિ

અથવા

અનુભવના ઉદ્ગાર.

લેખક અને પ્રકાશક,

નારણીય પુસ્તકાલય સાંગાણી.

આઈના બીલીંગ-બીલીંગબર, મુંબઈ.

આવૃત્તિ બીજી

પ્રત ૨૦૦૦

સંવત ૧૯૭૬

સને ૧૯૨૩.

ધી ગુજરાત બીલીંગ પ્રેસમાં શ્રી સોમાલાલ મંગળદાસે બાંધ્યું
કે. પાંચકુવા ચાર રસ્તા-અમદાવાદ.

મૂલ્ય રૂ. ૦-૪-૦.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી ડોપીરાઈટ લાઈસન્સ
૧૦૪૭૭

૩/૮/૧૧

અર્પણ.

પરમ સહૃદયી બાઇશ્રી દયાશંકર દયાળુ ભદ્ર,

આપ સાથે પંદર વર્ષ પર્યંતના મૈત્રી સંબંધમાં
આપના જીવનમાં પવિત્રતા, સાદાઈ, ઉદ્યોગપરાયણતા,
ધર્મનિષ્ઠતા, સહનશીલતા અને વ્યવહારું ગુણગ્રાહક
ખુદ્ધિ જેવા ઉત્તમ ગુણો કે જે ગુણોને લઈ આપ
સંસારના અનેક સુખ દુઃખના પ્રસંગો વટાવી સાધારણ
સ્થિતિએથી ઉત્કર્ષ દશાને પામ્યા છો છતાં આપનામાં
અભિમાનનો અંશ નથી એ જોઈ અનુભવી આપ
પ્રત્યેના નિર્મળ સ્નેહસંબંધમાં વિશેષ અભિવૃદ્ધિ થાય
છે. જગદીશ આપના એ પ્રશંસનીય ગુણોને પોષણ
આપી આપને ધન ધાન્ય આયુષ્યે સુખી રાખી
સંસારોપયોગી બનાવે એવી અભિલાષાસહ આપ સાથે-
ના પ્રેમ સ્મરણમાં આ લઘુ પુસ્તક આપને સાદર
સમર્પણ કરું છું.

હું છું આપનો સહૃદ,
નારણુજી પુરુષોત્તમ સાંગાણી.

શ્રીહરિઃ

નારાયણ નીતિ

અથવા

અનુભવના ઉદ્દગાર.

- ૧ ઝં અને ઝં નમો ભગવતે વાસુદેવાય, એ બે મંત્રો પવિત્ર છે. બેમાંથી ગમે તે એક મંત્ર પસંદ કરી એકાગ્રતાથી જપ કરતાં હૃદયમાં શાંતિ, પવિત્રતા તથા નવું બળ સ્ફુરે છે.
- ૨ વિદ્યાભ્યાસ જેટલો કરવો હોય તેટલો ખાદ્યાવસ્થામાં સરળતાથી થઈ શકે છે. એક વખત વ્યવહારમાં પડ્યા પછી સાંસારિક ચિંતાઓનો સ્પર્શ થતાં કાંઈ નવું, બનવું અશક્ય થઈ પડે છે.
- ૩ આ સમયમાં વિદ્યાબળ, હુશિયારી અને જૂદી જૂદી જાતના અનુભવની ઘણી જરૂર છે. તે વિના સંસારમાં સુખ સાધનો કે ઉચી પદવી મળવી કઠણ છે.
- ૪ કુટુંબીઓ એ ખરા સગા છે પણ દેવ જાણે સમયની વિષદીતતાને સમજે કે ગમે તે કારણને લીધે તેઓ

સાથે ગમે તેટલો સંબંધ રાખવા છતાંય તેઓ ખરે
ટાણે હુસ્મનની ગરજ સારે છે. જ્યારે સમજી મિત્ર
માતાપિતાની માફક સહાયક બને છે.

૫ કોઈ કામનો આધાર બીજા ઉપર ન રાખવો. પણ
શક્તિ સ્થિતિ અને સંજોગ વિચારી બને તેટલું જા-
તેજ કરવું. આમ જાત ઉપર આધાર રાખી આગળ
વધતાં કોઈ વખત દુઃખી કે હતાશ થવું પડતું નથી.
આવી વૃત્તિ રાખી વર્તતા કહાય. સ્નેહી સંબંધીની
મદદ આવી મળી તો તે લાભકારકજ છે.

૬ જેની સાથે સંબંધ બાંધવો તેના પ્રથમ ગુણદોષ જોઈ
અનુભવીનેજ બાંધવો. ગુણી સાથેજ સ્નેહ જોડવો.
સ્નેહી થયા પછી સંબંધ છોડવો નહિ અને સ્નેહી
પાસેથી પોતાનું સુખ કે સ્વાર્થ સાધવાની કદિ પણ
દાનત-આશા ન રાખતાં તેને હમેશા ઉપયોગી થવાની
બુદ્ધિ રાખવી, તોજ સ્નેહ કાયમ ટકી શકે છે.

૭ સુખ અને દુઃખ પ્રાણીઓને સંસારમાં પૂર્વના કર્મને
અનુસરી મળ્યા કરે છે. સુખી સ્થિતિમાં કુતાર્થ ન
જતાં પરમાર્થના કામો પ્રભુમંજિત, કુટુંબી મિત્રોને
મદદ, કર્મ જ્ઞાતિ તથા દેશની સેવા કરવામાં ઉદ્યોગી
રહેવું અને દુઃખનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતાં હિંમત ન

હારતા સહાયાર, પ્રભુ સ્મરણ, ધર્મ, પ્રમાણીકતાનું
સેવન કરી કર્તવ્યકર્મ ન ચૂકવા એટલે સારો વખત
તુરતમાં આવી જશે.

૮ દેવ-પ્રાર્થના એ કોઈ વસ્તુજ નથી. તે માત્ર કરેલા
કર્મનો બહલો-ફળ છે. માટે કર્મહીન ન બનતા શાસ
અને જ્ઞાની પુરુષોદ્વારા પોતાના શ્રેયનો માર્ગ બહી
પુરુષાર્થ કર્યાજ કરવો.

૯ માતૃભાષાના જ્ઞાન ઉપરાંત આપણે સંસ્કૃત, હિંદી,
બંગાળી અને અંગ્રેજીનું જ્ઞાન મેળવવું આવશ્યક
છે; પણ તે સાથે વેપાર હુન્નર ઉદ્યોગ અને રસાયન
વિદ્યાનો અભ્યાસ તથા અનુભવ કરી લેવો અતિ
ઉપયોગી છે.

૧૦ “અંથ ગાંઠે અને વિદ્યા પાઠે” એ કહેવત બૂલવા
જેવી નથી. પરદેશમાં અને તંજ અવસ્થામાં પાસે
સંગ્રહ કરી રાખેલું દ્રવ્ય અને વિદ્યાજ બહુ સુખ
દાયક નિવડે છે.

૧૧ આયુષ્ય કે લક્ષ્મીનો જશાય ભરોસો નથી, માટે કીર્તિ
વધારનારા અને સુખ આપનારા પુણ્યના જે જે કામો
કરવા હાયક હોય તે આગળ ઉપર કરશું, એમ ન ધારતા
આજથીજ અને તોટલા કરવા પ્રયાસ શરૂ કરી દેવો.

- ૧૨ સાદો આહાર વિહાર કરનાર, વ્યસનોથી રહિત અને નિયમિત કસરત કરનાર માણસ કોઈ દિવસ બિમાર પડતો નથી પરંતુ હમેશાં તંદુરસ્ત, બળવાન તથા સુખી રહે છે.
- ૧૩ શુદ્ધ આચિત્ર, જ્ઞાન અને મનોબળવાળો માણસ પુરુષાર્થથી ગમે તેવું અસાધ્ય અને મોટું જણાતું કાર્ય સહજમાં સાધ્ય બનાવી શકે છે.
- ૧૪ પવિત્ર ભાવના, ઉંચ વચ્ચાર, સાદું જીવન સેવવા સાથે પ્રયત્ન ચાલુ રાખનાર પુરુષ, ભાવના પ્રમાણે કાળક્રમે અવશ્ય સિદ્ધિ મેળવે છે.
- ૧૫ આચાર વિચાર તથા ધર્મથી બ્રહ્મ કરનારા પ્રલોભનો-લોભ, લાલચો અને સંકટામણુ ઘણી વખત અનેક આવી મળશે પણ સ્વધર્મને પ્રાણુથી અધિક સમજી લાલચ, લોભ, મીઠી વાણી કે આડંબરમાં ન અંતરતા દુઃખ ખમીને પણ ધર્મમાં દૃઢ રહેવું.
- ૧૬ સંસાર એ એક પ્રકારનો બદલો કિંવા કર્મનું ફળ છે, માટે અહર્નિશ સુકૃત જ કરતા રહેવું. આજે પુણ્યનું કામ કર્યું હશે કે હેતુ ! મત્ર, દુષ્ટી દરદી નિરાધારને સહાય કરી હશે તો કાલે તેઓ મહદ આપવા તત્પર થશે.

- ૧૭ જેવું સુખ દુઃખ, માન અપમાન, લાભ હાની, કઠોર-
વાણી કે મધુરવાણી પોતાને પ્રિય અપ્રિય છે તેજ
પ્રમાણે તમામને છે એમ સમજીને આપણે સુખ
માન લાભ મૃદુવાણી બીજાની પાસેથી ઇચ્છતા હોઈએ
તો આપણે પણ બીજાની સાથે તેવો વર્તાવ કરવો
જોઈએ; એટલે તેઓ પણ તમારી સાથે તેથી અધિક
લાભકાતથી વર્તશે.
- ૧૮ નોકરી એ ન કરવા બધાનર છે; કશું કે થોડું નોકરના
સારા કામથી પ્રસન્ન થાય તો વાહવાહ કરે અને
જુરસે થાય તો નોકરના બધાય ઉપકાર બૂલી જઈ
હાલી મૂકે. વળી નોકરી એ દુઃખ, પરતંત્રતા, ગરીબાઈ
અને હઠકવૃત્તિ અર્પનાર છે; જ્યારે નાનો સરખો
સ્વતંત્ર વેપાર ધંધો સંતોષ કીર્તિ અને સંપત્તિ
અર્પનાર છે; માટે સુખી થવા ઇચ્છનારે વેપાર ધંધા
તરફ જ લક્ષ રાખવું. જાજનો નાનો સરખો વેપાર એ
કાલે મોટો થતાં વખત નહિ લાગે.
- ૧૯ ધર્મશાસ્ત્રના અભ્યાસથી અને સદાચારસુક્ત સ્વાર્થ
રહિત જ્ઞાની પુરુષોના સમાગમથી જ્ઞાન થાય છે;
માટે તે સદાય સેવતાં રહેવું.
- ૨૦ ધર્મશાસ્ત્રોમાં ઉત્તમ ઐથ્ય સામવેદ સંહિતા, ઉપનિષદ

ગીતા, ભાગવત, મહાભારત, રમયણ મનુસ્મૃતિ, યોગદર્શન, યોગ વામ્નિષ, અને પંચદશી ખાસ કરીને અભ્યાસ કરવા જેવા અથે. છે.

૨૧ પૃથ્વીપર સૃષ્ટિસૈદ્ધ્યમાં હિખાત્ય, સ્વીટઝરલેન્ડ વગેરે રચના છે પણ સર્વમાં શ્રેષ્ઠ અને રમણીય પ્રદેશ તો કાશ્મીરજ છે.

૨૨ જે માણસ ભલમનસાદથી વર્તે તેની સાથે તેને સુખ પ્રાપ્ત થઈ વર્તવું પણ જે કોઈ શકતાથી વર્તે તો તેની સાથે તેવી રીતે વર્તવું.

૨૩ ધરને ખુણે બેસી બહુ વાંચન અને બહુ વિચાર કરવાથી ખરું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી પણ તે સાથે દેશ વિંશતું અવલોકન અને સત્સમાગમ કરવાથી તે પ્રમાણે વર્તનાં સાચું જ્ઞાન પ્રકટે છે. કેવળ વાંચન અને વિચારથી તો કે જાક વિચ્યા કલ્પનાવાદી અને ગાંડા બની જાય છે; જ્યારે કેવળ પ્રવાસ તથા સમાગમથી શુદ્ધ બહુ બોલનારા પણ થવાય છે.

૨૪ દેશ વિદેશનો પ્રવાસ જો જ્ઞાન અનુભવમાં વૃદ્ધિ કરવા સાથે જ્ઞાનંદ આપનાર છે જોમાં શક નહિ પણ તે કાચી બુદ્ધિના કે સાધન વિનાના માણસ માટે નથી. કાચી બુદ્ધિવાળા અને સાધનહીન માણસને તો અશુદ્ધ

ખાણાપીણામાં તથા મેળ શોખમાં સપડાતા વાર લાગતી નથી. ઓટલે કે ધર્મથી વિમુખ અને દુઃખી થવાનો સંભવ ઘણો રહે છે.

૨૫ મુખી થવા ઇચ્છનાર પુરૂષે ૨૧ વર્ષની વય પહેલા લગ્ન કરવા નહિ. ૨૧ વર્ષ પછી પછુ અને તો બ્યવહાર પૂરતી વિદ્યા અને દ્રવ્ય મેળવ્યા બાદ જ સંસારમાં પડવું હિતકારી છે.

૨૬ “પ્રથમ કોળીયો મુંખ તરફ વળે અને વાંઠો પોતાનું જ કરી આવે” એ કહેવત બરાબર છે. ઓટલે કે જંગલ સ્વાર્થી છે; તેથી પોતાનું જરૂરી કામ પીબને ન સોંપતા બેસે જ કરવા કૌશલ્ય કરવી.

૨૭ દિવસના નિદ્રા કરવી નહિ, રાતના મેડું સુવું નહિ અને સવારે મોડું ઉઠવું નહિ. દિવસે સવાયા દિવસ અને રાત્રિ બંને બગડે છે તથા કોઇ કામ થઈ શકતું નથી. રાત્રે હથ વગ્યાથી મોડું સુવામાં સવારે વહેલું ચાર વાગે ઉઠી શકાતું નથી તેમ આંખને હાની પહોંચે છે. સવારે વહેલું ન ઉઠવાથી બુદ્ધિ વીર્ય તેજ ઘટી જાય છે; માટે દિવસે સુવાની ટેવ ન રાખતાં રાત્રે વહેલા સુવાની બંને સવારે વહેલા ઉઠવાની ટેવ પાડવી.

૨૮ નિત્ય સવારે શૌચ સ્નાન કર્યા પછી સંધ્યા, પ્રભુ ઉપાસના, પ્રાણાયામ તથા ગીતા પાઠાદિ કરનારનું હૃદય પવિત્ર થાય છે, શાંતિ મળે છે, શુદ્ધ વિચાર સ્ફુરે છે અને હિંસના વ્યવહારમાં સફળતા મળે છે, માટે નિત્યકર્મ અચૂક કરવા.

૨૯ માતા પિતા એ પ્રત્યક્ષ દેવ છે કારણ કે તેમના અનંત ઉપકાર હોય છે; માટે તેમને વંદન તથા અન્ન-વસ્ત્રથી સહાય સંતોષવા.

૩૦ વડીલ વર્મની આજ્ઞા અવશ્ય માનવી. પોતાના તરંગથી કે કોઈ તરંગીના કહેવાથી વડીલોની વાતનો કદિ અનાદર કરવો નહિ; પરંતુ તેમની આજ્ઞા-શિખામણ સત્ય અને ધર્મયુક્ત હોવી લેઈએ. કદાપિ તેઓ પુણ્ય કે આત્મજ્ઞાન મેળવવાના કાર્યમાં આડે આવતા હોય તો તેમને વિનવવા અને વિનવવા છતાં ન માને તો ધર્મશાસ્ત્રને અનુસરી વર્તવું.

૩૧ ધણા કહે છે કે મન-અનંતઃકરણ કહે તેમ કરો. અનંતઃકરણની પ્રેરણા આડે માળાપ આવતા હોય તો તેને ખણ ન ગણકારો. આ ઉપદેશ તદ્દન મિથ્યા અને અધોગતિએ પહોંચાડનાર છે. અનંતઃકરણ એટલે મનની હિંમત પ્રમાણે જ ને વર્તવાનું શ્રેષ્ઠ હોય તો હાર

પીનાર, બલિચાર કે ઘોરી કરનાર પણ તેના અંતઃકરણની આજ્ઞા પ્રમાણેજ વર્તે છે તો તેને શા માટે નિંદવા ભેદછે ? અર્થાત્ અંતઃકરણ પ્રમાણે નહિ પણ ધર્મશાસ્ત્રની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું કલ્યાણકારી છે, કારણકે ધર્મશાસ્ત્ર ત્રિકાળાબાધિત છે.

૩૨ એકાદશી, જન્માષ્ટમી, રામનવમી, શિવરાત્રી વગેરે મત તથા થનિ, સોમ અને આવળુ માસના એકદાંણુ જરૂર કરવા. કાંઠા ન હોય તેવી જગ્યામાં ઉઘાડા પગે ચાલવું. સહન કરી શકાય તેટલું પગે ચાલવું તથા ટાંઠ તડકો ખમવો શ્રેયસ્કર છે; કારણ કે તેથી શરીર સુવાળું અને રોગીષ્ટ થતું અટકી તાંદુરસ્ત થાય છે અને આત્મા ઉજ્જવળ બને છે. પરંતુ હાલ જેમ પ્રથા પ્રચલિત થઈ છે કે ઉપવાસને દિવસે પેંડા, રાજમરાની પૂરી વગેરે રાજસી પદાર્થોનું ફરાળ પેટમાં ભરવું; તેમ ભરવું ન ભેદછે. નિરાકાર કે નિર્જળ મત ન રાખી શકાય તો એક વખત અડધોક શેર દુધ પીઈ લેવું. ઉપવાસના દિવસે સત્યવચન, પ્રભુસ્મરણ, શાસ્ત્ર વિચાર અને હરિકથા શ્રવણ કરવાનું ખાસ લક્ષમાં રાખવું. ગાંછપો, ચોપાટ, બુઝાર કે નાટક તમાસા ભેવામાં ચિત્ત પડેાવવું નહિ. બુઝાર વગેરે તો મનુષ્યને અધોગતિએ પહોંચાડનાર હોઈ સર્વદા નિષેધ

કરવા લાયક છે તેમાં પણ આવા પવિત્ર દિવસે તે.
તે સર્વથા વર્ણીત જ છે.

૩૩ ચા, તમાકુ એ જેરી પીણું છે. તેના સેવનથી મનુષ્યનું
કાળજી બળી જવા ઉપરાંત બદ્ધજમી, વીર્યક્ષય,
લોહીનું પાણી થવું, માથું દુખવું, ખોરાકપરથી
રુચિ ઉઠી જવી અને પૈસાનો મિથ્યા વ્યય થાય છે,
માટે તેવા વ્યસનમાં જેઓ સ્વપડાયા હોય તેમણે
તત્કાળ છોડી દેવા. કદાપિ કોઈ દુરાચારી તેના ગમે
તેટલા લાભ બતાવે તો પણ તેનો કદિ સ્પર્શ ન કરવો.

૩૪ શાસ્ત્રોના કહેવા પ્રમાણે તથા માણસોના મુખે સાંભળવા
પ્રમાણે આપણી માન્યતા છે કે હિમાલય, ગિરનાર,
કાશી, આણુ વગેરે પવિત્ર એકાંત સ્થળોમાં ઋષિમુનિ,
મહાત્મા, સિદ્ધ પુરુષો વાસ કરે છે. તેઓ નિવાસ
કરતા હશે એ પણ ખરું છે પરંતુ કલિયુગના કારણે
લોકો દુરાચારી, સ્વાર્થ વૃત્તિવાળા થઈ ગયા હોવાથી
તેઓના દર્શન સમાગમનો લાભ મળવો અસંભવિત
છે; માટે કોઈએ ધન, પુત્ર, કીર્તિની ઈચ્છાએ મહાત્મા
શોધવા નીકળવું નહામું છે. રાગદેશ રહિત પવિત્ર
અને શુદ્ધ હૃદય થતાં તેઓ પોતાની મેળે આવી
મળે છે. બાકી તો નામધારી શુર મહાત્મા સાધુ
સંન્યાસી જગ્યા જગ્યાપર ઠેકા લગાવી બેઠા છે,

તેઓ હુકમનો ધાખો-અશાંતિ હરી શકતાં નથી પણ
ધન તો અવશ્ય હરણ કરી જાય છે.

૩૫ સ્વદેશી એટલે દેશમાં બનેલી વસ્તુ વાપરવાથી ધર્મનું
તથા દેશના દ્રવ્ય ધંધાનું રક્ષણ થાય છે; જ્યારે પરદેશી
ખરીદી વાપરવાથી ધર્મ બ્રહ્મા, ગરીબાઈ, બિન
રોજગારપણું તથા પરતંત્રતા આવે છે માટે પર-
દેશીનો સર્વથા સર્વદા ત્યાગ કરી સ્વદેશી માલ
ખરીદવો, વાપરવો અને વેચવો.

૩૬ શહેરી જીવન કરતાં ગામડાનું જીવન સુખી છે.
કારણ શહેરમાં ઘોંઘાટ, કપટ, નકામી પ્રવૃત્તિ, મોજ-
શોખ, મોંઘવારી, પાણીની તંગીને લીધે ગટરની
દુર્ગંધી તથા નિર્મળ હવા મળવાનો અભાવ હોવાથી
સુખ, આરોગ્ય જળવાતાં નથી; પરંતુ લોકોને ધંધો
નોકરી મળી રહે છે. જ્યારે ગામડામાં ધંધાનો અભાવ,
બે હોકડાના સરકારી દરબારી નોકરોની જહાંગિરી,
તથા લોકોની અજ્ઞાનતાને લઈ નિંદા કરવાની ટેવ
વધી પડી છે. જેને સુખી જીવંતી શુભરવી છે તેની
પાસે જો થોડું ઘણું ધનનું સાધન હોય તો નિર્વોહ
ચાલે તેવો ધંધો કે કારખાનું ગામડામાં કાઢી
સુખમાં રહી શકે અને પોતાના શુભ વર્તનથી લોકોને
પણ સુધારી શકે.

- ૩૭ સંસારથી તરવાનો ઉપાય માત્ર એકજ છે કે આશ્રમ વર્ણાશ્રમના ધર્મ, શાસ્ત્રની આજ્ઞા સુજન પાળી ભગવાનની ભક્તિ નિષ્કામપણે કરતાં રહેવું. તીર્થમાં કે જંગલમાં ભટકવાથી કોઇ તારી કે તેમ નથી. પેટ તો તમામને જ્યાં જ્યાં ત્યાં વળગ્યુંજ છે તેમ અત્યારે અપવાદ સિવાય પૂર્વની માફક ફળકુલ પણ જંગલમાં મળતાં નથી.
- ૩૮ પોતાની લાયકાત-ખાનડાની પૂરેપૂરી બાળવી રાખવી. કોઇને ખોટું બોલી છેતરવું નહિ, કોઇને વચન આપી વિશ્વાસઘાત કરવો નહિ, દયા, ક્ષમા ઉદારતા આદિ ગુણમાં જરાય ખામી આવવા દેવી નહિ પણ સાપની માફક કુદાડો તો રાખવોજ. અર્થાત્ સ્વમાન બાળવીને કામ કરવું, ક્યાંય નિર્માલ્ય ગણાવું નહિ.
- ૩૯ બીજાનું મન છુટી મિત્ર બનાવવાનો ઉપાય બીજા પ્રત્યે પ્રેમ બતાવી તેનું કામ કરી આપવાનો છે. પ્રેમ અને પરોપકાર વિરોધીને પણ વશ કરે છે.
- ૪૦ બાળકનું હૃદય કોમળ છે. કુમળા હૃદયમાં શુભ કે અશુભ જેવા સંસ્કાર-લક્ષણ પાડ્યા હોય તે મોટા પછે ખીલી નીકળે છે, પાછળથી સુધારો થવો અશક્ય છે. માટે પ્રેમવશ બની બાળકને કોઇપણ ખોટા

લાડ લડાવવાનું કે કુટેવ પાડવાનું ન કરવું. હંમેશા શુભ સંસ્કાર અને ઉત્તમ લક્ષણ દાખલ કરવાની કોશિષ કરવી.

૪૧. સ્ત્રીઓનો સ્વભાવ પરણીને આવે ત્યારે નાની વયને લઈ કામળ હોય છે. શરૂઆતમાં તેની સાથે જેવું વતન રાખ્યું હોય તે કાચમ રહે છે અર્થાત મૂર્ખતાથી તેનો ખોટો પક્ષ લઈ માળાપના સામે ખોલતી કરી મૂકી હોય કે અયોગ્ય રીતે ચડાવી તેની ઇચ્છા પ્રમાણે બે વર્તાયું હોય તો પાછળથી ભારે પડચે ફેરફાર થવો મુશ્કેલ છે. અણુછાજતી દટ લોભવવા દીધા પછી કાંઈ કરવા જતાં પરસ્પરમાં ઠલઠ ધાય છે માટે પ્રથમથીજ વિચારીને સૌને સુખ થાય તેમ કામ લેવું.

૪૨. કોઈ પણ વખતે નવરા બેસી રહેવું નહિ, કારણકે તેથી નકામા તક વિતકે થાય છે. કાંઈને કાંઈ સત્કાર્ય કે કામધંધા સંબંધી વિચાર, ઉત્તમ વાંચન લેખન કે પ્રભુચિંતન કર્યાજ કરવું.

૪૩. મનુષ્ય જન્મથી જ્ઞાની હોતો નથી પણ જેમ જેમ હિમ્મતે ઘોટો થતો જાય છે, તેમ તેમ ચારી ભાવના પ્રકટે જ્ઞાની બનેતો જાય છે. માટે હંમેશા શુભ ભાવના

જેવી કે સ્થાની, પદોપકારી, શ્રીમાન, કીર્તિમાન, મહાન લેખક કે વક્તા થવાની જે કાંઈ હોય તે પસંદ કરી તદનુસાર અભ્યાસ-ઉદ્યોગ કરતાં રહેવું.

૪૪ ગામ એ સર્વ પ્રાણીઓમાં અતિ ઉપયોગી પ્રાણી છે. તે દૂધ, ઢહી, ઘી, બળતણને માટે છાણુ, અન્ન ઉત્પન્ન કરી આપવાને માટે બળદ, ઘર સાફ રાખવાને સારૂ તથા હવા માટે ગોમુત્ર વગેરે અમૂલ્ય પદાર્થ આપે છે કે જેના થકી મનુષ્ય જીવન નભી શકે છે. આજ કારણથી શાસ્ત્રોમાં ગાયને પરમ પવિત્ર માતા સ્વરૂપ માનવાનું કહ્યું છે. અને તો હરેક હિંદુએ વધારે નહિ તો એક ગાય ઘર આંગણે રાખવાની અને જ્યાં ગાયપર આદત હોય ત્યાં પહોંચી રક્ષણ કરવાની જરૂર છે.

૪૫ વસ્તુનો પુખ્ત વિચાર કરી તોલ કાઢ્યા સિવાય ત્યાં સાધન વિના કોઈ કામની શરૂઆત કરવી નહિ, કોઈને વચન આપતું નહિ, તેમ કોઈ વિરોધી સામે જીજ્ઞાસુ નહિ કારણકે વગર વિચાર્યે વર્તવાથી પાછા પડી દુઃખ, અપકીર્તિ સહન કરવા પડે છે.

૪૬ માણસને કીર્તિ એજ જીવન છે. સારા કામ કરવાથી કીર્તિ મળે છે અને માઠા કામથી અપકીર્તિ મળે

છે. એક વખત શુભાવેલી કીર્તિ પાછી કદિ મળતી નથી માટે હમેશા સત્કાર્ય કરી કીર્તિ વધારવી.

૪૭ ખરે આનંદ પૈસાદાર સવામાં, આમરૂં કે લાગવજ વધારવામાં કે બહુ મોટો વિદ્વાન કહેવસવવામાં નથી. જો કે તેમ થવું સંસારમાં ઉપયોગી છે પણ સાચો આનંદ તો હૃદયની શાંતિમાં, પ્રભુ સાક્ષાત્કારમાંજ છે.

૪૮ કોઈ મોહાંધ મનુષ્ય આજે મૂર્ખતાથી પ્રભુને ન ભજે તો પણ તેને હજાર જન્મેય પ્રભુને શરણુ આવ્યા વિના છુટકો નથી. પ્રભુ શરણુ અયા વિના જન્મ મરણરૂપી સંસારની નિવૃત્તિ અને અખંડ અવિનાશી સુખની પ્રાપ્તિ થવાની નથી તો શા માટે આ ક્ષણથીજ શ્રીહરિને ન ભજવા ! અર્થાત્ પ્રભુને સર્વજ્ઞ સર્વશક્તિમાન માની તેનાપર શ્રદ્ધા રાખી તેનું સ્મરણ ધ્યાન નિયમિત કરતાં રહેવું.

૪૯ શુરૂ વિના જ્ઞાન મળતું નથી એ વાત સત્ય છે. પણ આજ કાલ સફ્તશુરૂ મળવા મુશ્કેલ છે. હમણાં તો સ્વાર્થી ઢાંગી વિષયી અને ધનહરૂ શુરૂ બહુધા મળે છે તેથી તેવાને શુરૂ ધારવા કરતા ડાહ્યા, વિદ્વાન કે વૃદ્ધ અનુભવી પુરૂષોનો પ્રસંગોપાત્ સમાગમ કરી તથા ધર્મશાસ્ત્રના અભ્યાસ, શ્રવણ, મનનથી જે જ્ઞાન મળે તે મેળવતાં રહેવું.

૫૦ પેસાનો ઉપયોગ જે રીતે થાય છે—એક ઉપયોગ, હાન અને બીજો ચોરાઈ જવું, હટાઈ રહેવું કે તેભૂરી બેંકમાં કોઈ બીજાને માટે પડ્યું રહેવું. ચોરી થઈ ન જાય, તેભૂરીમાં બળી ન જાય, જેક ખૂટે તૂટે ને તેમાં રોકાઈ ન જાય, પોતે મરી જઈએ અને પાછળથી જેના હાથમાં જાય તે તેનો જેર ઉપયોગ ન કરે તે સાફ પોતાના બાળ બચ્ચાના નિશાવ માટે જોઈતું બચાવી રાખી બાકીનામાંથી જાતના, કુટુંબના કે મિત્રોના સુખ માટે વાપરવું અને સુખાત્ર જોઈને વિદ્યા અન્ન વસ્ત્રનું હાન કરતાં રહેવું.

૫૧ મિત્રોમાં સૌથી નજીકના સહાયક મિત્ર સફળ અને વિદ્યા છે; પણ જરા દૂરના મિત્રોમાં સાચો સન્મિત્ર ઉત્તમ પુસ્તકોનો સંગ્રહજ છે, કે જે દુઃખમાં દિલાસો આપી ઉપાય સુઝાડે છે અને સુખમાં આનંદ આપી જ્ઞાનમંદ વૃદ્ધિ કરી કીર્તિની સુવાસ ફેલાવે છે. મોટે ક્રમે ક્રમે સારા સારા પુસ્તકો ખરીદી વાંચી વંચાવતાં રહી સંગ્રહ વધારતાં જવું.

૫૨. દુનિયામાં કોઈ રૂપથી કે ખુશામતથી પ્રસન્ન થતું નથી અને જો કોઈ થતું હોય તો તેને વિષયાંધ અને ભેવકૂદ સમજવો. કોઈને પ્રસન્ન કરી તેની કુખ ઝેળવવી હોય તો શુભ આચરણ આચરવા નિશ્ચિન

કેશિષ કરવા ઉપરાંત પ્રમાણીકતાથી કામ કરવાની રકુર્તી અને જ્ઞાનજ છે માટે તે વધારવા ઉદ્યોગ કરવો.

૫૩ પરસ્ત્રીની સાથે એકાંત કરવી નહિ. એકાંતથી મન વિકાર પામે છે. મન વિકાર પામ્યા પછી પુરુષ ગમે તેવો જ્ઞાની હોય તોપણ મનને કાબુમાં રાખી શકતો નથી.

૫૪ વિદ્યાવત અમેરીકાની ધર્મબંધન વિનાની પ્રજા સ્વ-મંદે વર્તી સ્ત્રીઓને અણુછાજતી છૂટ તથા પુરુષના માફક સમાન હક્ક આપવાની હિમ્મત કરે છે પણ તેથી તેઓના સુખનો ડાટ વળી ગયો છે. યુરોપની સ્ત્રીઓ પતિને તથા તેના સગા સંબંધીઓને ગાંઠ્યા વિના દુરાચાર કરે છે, તેને જરાક કહેવા જતાં એક-બીજામાં અણુબનાવ થતાં તરતજ છુટીછેડા કરી બૂદા પડે છે. હિંદમાં પણ કેટલાક હિંદુ ધર્મીનું રહસ્ય નહિ સમજનાર અંગ્રેજી ભણેલ ઉદ્ભુઓ યુરોપીય-નોની માફક સ્ત્રીઓને ભણાવવાની, ધરબહાર મોકલી બહેરમાં ભાષણો કરાવવાની અને પુરુષોના જેવા સરખા હક્ક આપવા અપાવવાની અવિચારી ચળવળ કરી રહ્યા છે. લોકોએ ખાલી કુદ અને વિનાશક પ્રવૃત્તિને જરા પણ મચક ન આપવી ઘટે.

૫૫ હિંદુ સ્ત્રીનું સુખ અને શ્રેય સતી સીતા, અનસૂયા અને દમયંતીની માફક પતિને પરમેશ્વર તુલ્ય ગણી અડગ પતિવ્રત ધર્મ પાળવામાંજ છે. પવિત્ર રહી-પ્રાણ જાય તો પણ શીયળવ્રત ન શુભાવતાં પતિ સાસુ સસરાની પ્રસન્ન મને સેવા કરી સુધડતાથી રસોઈ કરવાનું, ઘર સંભાળવાનું, આવ્યા ગયા અતિથિનો સત્કાર કરવાનું, આડોશી પાડોશી તથા પ્રસંગમાં આવનારને ખનતી સહાય સલાહ આપી સંતોષવાનું, ઘરના કામમાંથી અવકાશ મળતાં પતિના કામમાં સહાય કરવાનું, બાળ બચ્ચાને સંભાળથી સારા શુભ પાડી ઉછેરવાનું, અવકાશના વખતમાં ગીતા ભાગવત રામાયણ મહાભારતાદિ ધર્મગ્રંથ વાંચી વિચારી જ્ઞાન સફળશુભ ભક્તિ વધારવાનું તથા વૈદ્યક-વિદ્યાનું જોષતું જ્ઞાન ધરવૈદું આર્યભિષેક વગેરેમાંથી મેળવીને પતિને સર્વ પ્રકારે સંતોષવામાંજ આલોક પરલોકમાં સ્ત્રીની શુભ ગતિ છે.

૫૬ સ્ત્રી શિક્ષણ આપવાની પ્રથા આજકાલ જે રીતે નિશાળોમાં ચાલે છે તેથી છોકરીઓ તથા સ્ત્રીઓ ઘણા મોટા પ્રમાણમાં જમડવાનું માડું પરિણામ આપે છે. હમણાની નિશાળોમાં ભણેલી છોકરી કે સ્ત્રી ઘર માંડીને સુખ આપી લઈ શકેજ નહિ. એમાં

શિક્ષણનો દોષ નથી પરંતુ વાતાવરણ, પરિચય અને પદ્ધતિનો દોષ છે. માટે માળાપે પતિએ કે સાસુ સસરાએ છાકરી વહુ કે પત્નીને ધરજ ગૃહ શિક્ષણ આપવું. નિશાળનું ભણતર સ્ત્રીને જરાય ઉપયોગી નથી. સ્ત્રીઓને તો નમ્રતા, સ્વચ્છતા, કરકસર, ઘર સ્વાચ્છવાની આવડત, વિવિધ જાતની સ્વાદિષ્ટ રસોઈ ઉત્તમ રીતે બનાવવામાં કુશળતા, માંદાની માવજત, અતિથિનો સત્કાર, ભરત શુંયજીમાં પ્રવીણતા, સુખ-દુઃખના સમયે ધૈર્ય રાખી પતિની સેવા અને જીવના જોખમે પણ પતિવ્રતપણાનું રક્ષણ કરવાનું જ્ઞાન આપવું એજ ખરું સ્ત્રી શિક્ષણ છે. હાલની સ્કૂલોમાં એમાંનું એકેય તત્ત્વ નથી માટે સ્કૂલો બંધબેસતી નથી.

૫૭ યુવાવસ્થામાં મનુષ્યની ઈદ્રિયો તથા મન અતિ ચંચળ રહે છે અને જીવાનીનું જોસ હોવાથી ઉન્માદ થઈ આવે છે; આવે વખતે જો ચુંગારી પુસ્તકોનું વાંચન, નાટક જોવાની ટેવ અને હલકા માણસોનો સહવાસ હોય તો માણસ તત્ક્ષણ આડે રસ્તે ઉતરી વિનાશ પામે છે. માટે હમેશા સાવધ રહી ખરાબ વાંચન, બિચાર, સોજત અને નાટકોથી દૂર રહેવું.

૫૮ શોધખોળ સંબંધી પ્રયોગ, નવીન વિચાર અને પ્રભુ ભક્તિ એકાંતમાંજ થઈ શકે છે. પવિત્ર સુંદર વન શ્રી:

વાળા એકાંત સ્થળમાં બેસી એકાગ્ર ચિત્તે કામ કર-
કરવાથી મન ધાર્યું કામ સિદ્ધ થઈ શકે છે.

૫૬ દોહવાનું, ઘોડાપર સ્વારી કરવાનું, પટાખાણુ જેલ-
વાનું, પાણીમાં તરવાનું, સંગીત વિદ્યાનું તથા આયુ-
ર્વેદનું સામાન્ય જ્ઞાન મેળવી લેવું અતિ જરૂરી છે.
એથી આકૃતના સમયમાં તે સુખ આપવા સાથે
ઉપયોગી નિવડે છે.

૬૦ ઇશ્વરની કૃપાએ દ્રવ્ય પ્રાપ્ત થયું હોય તેણે નોટ
કાગળીઆમાં ન રાખવું કારણકે નોટ કાગળીઆ લોન
કે નીકલના બનાવટી સીક્કા એ દેશનું સાચું ધન
નથી. ચાંદી સોનાનું નાણું રાખવું એજ સાચું ધન
છે અને તે ગમે તે સ્થિતિ સંજોગમાં ઉપયોગી થઈ
શકે છે.

૬૧ જેમ ચોરી, માંસ, મદનો આહાર, ભુગાર, પરસ્ત્રી-
ગમન, વિશ્વાસપાત, ગામ અને પ્રાણલોની હત્યા કર-
વામાં મહા પાપ છે તેમ કન્યાવિકચ કરવામાં પણ
મહાપાપ છે. કન્યા એ ગાય સમાન છે. જે માણસ
તેનું વેચાણ કરી દ્રવ્ય લે છે, એ મહાપાપી વિદ્યાનું
બક્ષણુ કરે છે જ્ઞાને સૈરવ નરકમાં પડે છે, કારણ કે
દ્રવ્ય લઈ વેચવાથી કન્યા ગમે તેવા પાપી કુળમાં

નાલાયક બાળક, રોગી કે ઘરડા પતિને પામે છે અને છુવતાં મરણનું દુઃખ લોગવવા ઉપરાંત દુરાચારને રસ્તે પણ ચડી જવા સંભવ રહે છે, તેથી તેની હાથ કન્યાવિક્રમ કરનાર કરાવનારને લાગે છે. કન્યાવિક્રમ એક પ્રકારે યતો નથી તે કરવાના પ્રકાર ઘણા છે:- પૈસા લેવાથી થાય છે અને શ્રીમંત લાગવગવાળા સાથે સંબંધ બાંધવાથી તે પોતાને કે છોકરાને સુખદુઃખમાં સહાયક થયે, કામ ધંધે ચડાવી દેયે, છોકરાને પરણાવી દેયે, ઘરડો મરી જાયે તો દોલત હાથ લાગયે વગેરે આશા રાખવી એ પણ કન્યાવિક્રમનું એક નહિ ને બીજું સ્વરૂપ છે; માટે સમગ્ર માણસે કોઇ પ્રકારનો કન્યાવિક્રમ ન કરવો.

૧૨ આજકાલ ઘણા મોટા નામધારી દેશભક્ત, મહાત્મા, શ્રીમંત, પરોપકારી, જ્ઞાની, વિક્તાન વક્તાઓ ઉપદેશ આપવા તથા પરોપકાર કરવા નીકળી પડ્યા છે; પરંતુ “ઉપરડી અચ્છી બની ભિતરડી રામ બને” એવું ઘણાખરા બહાર પડેલાઓનું-દેશસેવા, પરોપકારનું બહાનું બતાવી સ્વાર્થ સાધવાનું કામ આદી રહ્યું છે; માટે કોઇએ કોઇ વ્યક્તિમાં એકદમ અંભણ બંધ અંધ શ્રદ્ધા રાખી લોભ ન બંનવું.

૧૩ બીજાને ઉપદેશ આપી તેના મનપર અસર કરવાની

જેને ઇચ્છા હોય, તે મનુષ્યે પ્રથમ સ્વચ્છવનમાં ઉતારી બતાવવું અને પછી ઉપદેશ આપવો એટલે ધારણી અસર થશે. મન વાણી ને કર્મની એકતા વાળાનેજ ઉપદેશ આપવાનો અધિકાર છે, પરાપદેશે પાંડિત્યમવાળાને નહિ.

૬૪ સંસાર સ્વાર્થથી ભરેલો છે. એક મનુષ્ય બીજા મનુષ્યને ચાહે છે તે કોઇને કોઈ ગાકારના સ્વાર્થના હેતુથીજ ચાહે છે. જેનામાં જ્ઞાન, બુદ્ધિ, શક્તિ નથી હોતા એવા નમાદાની બાબુમાં કોઈ ઉભું રહેતું નથી તેથી સદાય એમ્પર્ય મેળવવા ઉલોગી રહેવું.

૬૫ યુરોપીઅનો જેમ પોતાના દેશની આબોહવાને માફક આવે તેવા કપડા પહેરે છે અને ભાષા બોલે છે તેમ આપણા હિંદીઓએ પણ આપણા દેશને અનુસરતું વર્તન કરવું ઘટે. વિદેશીઓની વાનર નકલ કરી આપણા દેશના ભાષા પોશાક જે સર્વ રીતે આપણને અનુકૂળ છે તેને ત્યાગી પરદેશી સ્વીકારવા ન ઘટે. એવી રીતે વગર વિચાર્યું અનુકરણ કરવાથી તો શોભા વધવાને બદલે પોતાને અને દેશને નુકશાન પહોંચાડવા સાથે કલકિત બની પરદેશીઓની હાંસીને પાત્ર થવાય છે.

૬૬ જે કામ કરવું તે પ્રથમ પૂર્ણ વિચાર કરીને શરૂ કરવું. આરંભ કર્યા પછી વિપ્લ આવતાં અધવચ્ચેથી પડતું મૂકવું નહિ. કદાચ એક બે વખત ઠોકર ખાધી તો તેમાંથી બોધ લઈ હિંમત રાખી દુઃખ સહન કરી પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી ચાલુ રાખવાથી છેવટે તેનું શુભ ફળ કતારે અવશ્ય આવી મળે છે.

૬૭ સત્ય બોલવું, પણ કેટલીક વખત બાધે ભરમે પણ બોલવું પડે છે. કેવળ નગ્ન સત્ય તો ઘણી વખત અસત્યની ગરજ સારી સર્વ સત્યાનાશ વાળે છે, જેમકે કોઈ પારાધી ગાયની હિંસા કરવા તથા નિરાધાર સ્ત્રીની લાજ ફૂટવા માગતો હોય અથવા કોઈ પરદેશી સત્તાવાળો પારકું દબાવી લોકો ઉપર બુદ્ધિ શુભરતો હોય તેવે વખતે ગાયને અને સ્ત્રીને આપણે નજરે જોઈ હોય તોપણ તે અહીં છે, આ તરફ ગઈ છે એમ કહેવામાં ભયંકર પાપ હાની-અસત્ય છે. તેવીજ રીતે બુદ્ધિની પાપથી લોકોને માહિતગાર કરી તેમાંથી મુક્ત થવા-કરવા માટે પણ જાણી મુક્તિનો આશ્રય લેવો પડે છે. શાસ્ત્રનું કે રાજનીતિનું જ્ઞાન નહિ ધરાવનાર મૂખના મતે તો આ બુદ્ધિજન્ય થયું; પરંતુ શાસ્ત્ર, રાજનીતિ અને વ્યવહાર તો તેવી મુક્તિનેજ સત્ય કહે છે.

૬૮ પરાપકાર-સેવા કરવી તે પ્રથમ ધરથીજ શરૂ કરવી જોઈએ. પ્રથમ માળાપ, પછી કુટુંબ, પછી સ્નેહી સંબંધી અને પછી સાધન સામગ્રીના પ્રમાણમાં જ્ઞાતિ, દેશ તથા દુનિયાની સેવા કરવી. એવું થવું ન જોઈએ કે “ધરના છોકરા ઘંટી ચાટે અને ઉપાધ્યાયને બાટો” અર્થાત્ એવી સેવા કે પરાપકાર એ સેવા પરાપકારજ ન ગણાય પણ એક પ્રકારની બેવકુફાઈ-કુલ્લુલપણુંજ ગણાય. કમવાર સાધનના પ્રમાણમાં હંભ વિના વિચારપૂર્વક સેવા થાય તો તે કરનારને ખર્ચ ફળ આપે છે.

૬૯ ભગવાન ભક્તિના-શુદ્ધ હૃદયના ભાવના ભૂખ્યા છે. તે મોટા બાડંબરથી નાચકૂદ કર્યે કે લોગ ભેટ શુંગાર ખર્યે પ્રસન્ન થતાં નથી પણ વિશુદ્ધ ભાવે-ખરા અંતાકરણથી સ્મરી પત્ર પુષ્પ અર્પણ થાય તોય તે સહસ્રગણ માંની પ્રસન્ન થાય છે.

૭૦ અમુક કાર્ય કરતી વખતે બીજા કાર્યોની ઉપલતા વચ્ચે ન ધુસાડતાં જે કામ પ્રથમ હાય ધરવું તે લક્ષ આપીને પૂર્ણ કર્યા બાદજ બીજું કામ હાથમાં લેવું, કારણકે તેથી તમામ કામ સ્થિર ચિત્તે એક પછી એક બરાબર થાય છે. પરંતુ એક સાથે બધાનો ખીચડો કરવાથી જોઈય કામ પૂરું સંતોષકારક થતું નથી.

- ૭૧ શાશ્વા પુરુષો કહી મયા છે કે, “ જાંધી ચુડી લાખની ઉઘાડી વાહર ખાય ” એ સત્ય છે. જે મનુષ્ય મૌનતા અને અંબીરતા રાખી કામ લે છે તેનું કાર્ય બટ માન મરતબા સાથે સફળ થાય છે; પરંતુ જે માણસ પોતાનો તમામ લેહ ભરમ ખુદલો કરી બહુ જોલજોલ કરે છે તે મૂર્ખતામાં ખપી કામનો જોટલો વાળે છે.
- ૭૨ કોઈની દેખાદેખી કહિ કરવી નહિ. ભગવાન શંકરે વિષ પીધું માટે આપણે પીવાય નહિ. એક માણસ પોતાના સંભોગ, સ્થિતિ, લાયકાત વિચારી તેને ફાવે તે કસ્તો હોય તેથી તેનું ભેઈ જીભએ તે પ્રમાણે કરવા લલચાવું નહિ. શુભ વાતનું અનુકરણ કરવું સાઈ છે પણ પોતાની જેટલા પ્રમાણમાં ભરવવાની શક્તિ હોય અને જે પોતાને લાભકારી હોય તેટલું જ લેવું.
- ૭૩ સાદો સાત્વિક આહાર:—રોટલી, દુધ, ઘી, સાકર, મગનાંદાળ, પચવળનું સાક, સીંધાલુણ, ખદામ, અંભર, દાક્ષ વગેરે જોશક નિયમિત રીતે મહેનતના પ્રમાણમાં આવી આવીને ખાવાથી તંદુરસ્તી, શક્તિ, ખુદ્દિ આદિ પ્રેરે રહે છે.
- ૭૪ સત્રિએ વાળું કરી સ્વસ્થતાથી બેઠા પછી સંબંધીઓ, મિત્રો સાથે આનંદની વાતચિત કરી મહાભારત, સમાચાર, ભાગવતાદિમાંથી કોઈ અર્થાર્થ દુરિકલના

રૂપમાં આમજનો સમક્ષ વાંચી વિચારી સુવાધી મન શાન્તિને પામે છે અને કોઈ પણ ભતની ખલેલ-સ્વપ્ન કે કુવિચાર વિના શાંત નિદ્રા આવે છે.

૭૫ ઉપશુ પ્રદેશમાં સખત ગરમીથી પરસેવો, શરીરમાં ચટપટી, બાનનું અપાચન તથા કામ કરવામાં પ્રમાદ થાય છે અને નવીન વિચાર સૂઝતાં નથી; જ્યારે ઠંડા પ્રદેશમાં નવીન વિચાર, કામ કરવાની સ્ફુર્તિ, ખોરાકનું જલ્દી પાચન થવું-ક્ષુધા લાગવી તથા બિમારી ભાગ્યેજ આવે છે. આટલા લાભ સાથે સખત ઠંડી તો સહેલીજ પડે છે.

૭૬ પાસે હથિયાર રાખવું-હોવું એ મર્દાનગીનું લક્ષણ છે; તેથી આકૃત વખતે ચોર, લૂંટાફું, જીવ બનવરથી ઉત્તમ રીતે શરીરનું રક્ષણ થાય છે. માટે ફરેકે ઘરમાં તથા સુસાફરીમાં ચાકુ, સુડી, છરી, લાકડી, તરવાર, બંદૂક, સગવડના પ્રમાણમાં રાખવા.

૭૭ આજકાલ નિશાળ-સ્કુલ, કોલેજમાં માત્ર અક્ષરી જ્ઞાનનું શિક્ષણ મળી શકે છે. નામા કામાનું તથા વ્યાપારનું જ્ઞાન તો અનુભવથી જ શીખી લેવાય છે. કોલેજમાં શીખેલા વિદ્યાર્થીનું નામા કામા કે વ્યાપાર વિષયક પરીક્ષામાં પાસ થયાનું સર્ટીફિકેટ નિર્થક છે કારણકે તેને તે વિષે વાસ્તવિક જ્ઞાન મળ્યું હોતું નથી.

૭૮ હમણાંની સ્કુલ હાઇસ્કુલોમાં જે વિદ્યા શીખવાય છે તે પ્રજાના લાભ માટે શીખવાતી નથી પરંતુ રાજકર્તી કેમના ઉપયોગ માટે-નોંકર કલાર્ક ઉત્પન્ન કરવા સાડ માત્ર એક પ્રકારનું યંત્ર-કારખાનું ગોઠવ્યું છે. એ કારખાનામાં વિદ્યાર્થીના પરભાષાદ્વારા નકામા વિષયો શીખવામાં કેટલાક વર્ષો તદ્દન ફેગટ વીતવા ઉપરાંત વિષયો તૈયાર કરવાનો અતિશય ખર્ચો આંખ તથા મન શરીરપર પડવાથી આંખો તથા તન મનની શક્તિ-તેજ ક્ષીણ થાય છે, મગજ ખાલો પડી જાય છે. તેમ જે ભાષા શીખવાય છે તે ભાષાવાળાના ધર્મ તથા આચાર વિચારની છાપ કુમળા હૃદયના અજ્ઞાન બાળકોપર પડવાથી બાળક બહુધા નાસ્તિક બને છે, માટે સ્કુલ કેલેબ્રેનો મોઢું ન રાખવો.

૭૯ શિક્ષણનું ખરૂં સ્વરૂપ તથા હેતુ તો એ છે કે વિદ્યાર્થી સંસારમાં સુખી થવાય અને હર્ષરને ઓળખી શકાય. શહેરની ઉપાધીથી સુકત એટલે કે શહેરથી એક બે માઈલના અંતરે શાંત સુંદર અને રમણીય સ્થળમાં સદાચારી વિદ્વાન ધર્મનિષ્ઠ શિક્ષકોદ્વારા વિદ્યાર્થીઓને યમ નિયમ પળાવી (માતૃભાષા) હિંદીમાં પ્રાચીન પદ્ધતિઓ આશ્રમ વર્ણાશ્રમ ધર્મ અનુસાર સંસ્કૃત, ધર્મશાસ્ત્ર, હિંદી, ગુજરાતી, સંગીત, આયુર્વેદ, ખેતી,

સુદકળા, રસાચન વિદ્યા, ઇન્દ્રનિવરીઝ, માઇર્નામિ,
 ઇલેક્ટ્રીક, આગળોટ બનાવવાનું વનસ્પતિ વિદ્યા,
 વણાટકામ, શોધખોળ કરવાની પદ્ધતિ, ગૌ ઉછેર, વેપાર
 વાણિજ્ય, અર્થશાસ્ત્ર, ગણિત, ભૂગોળ, ઇતિહાસ
 વગેરે ઉપયોગી વિષયો શિખવવામાં આવતાં હોય તો
 તે વિદ્યા કહેવાય. આ રીતે સંપૂર્ણ નહિ તો પણ
 થોડે ઘણે અંશે હરિદ્વાર ઋષિકુળ પ્રાણચર્યાશ્રમમાં
 તથા કાશી હિંદુ વિશ્વવિદ્યાલયમાં શિક્ષણ આપવાની
 વ્યવસ્થા ચાલે છે.

૮૦ હમેશા આવકના પ્રમાણમાં ઓછું ખર્ચ કરવું. આવ-
 કથી વધારે ખર્ચ કરનારને દુઃખી થઈ પડતાં પડે
 છે. ઘરખર્ચ કરતાં જે કમાણી વધે તે સંઘટ્ટી રાખ
 વાથી સાચા માણ પ્રસંગમાં બહુ કામ આવે છે.

૮૧ જ્યાં સુધી સંચારમાં આસક્તિ હોય ત્યાં સુધી કોઈ
 પણ સ્થળે જવાથી પ્રભુ પ્રાપ્તિ થતી નથી. આસક્તિ,
 નિષ્કામ કર્મ કરવાથી જાણે છે. સંકામ કર્મ કરતાં
 કરતાં ધર્મ ધ્યાનમાં પ્રીતિ રાખતાં નિષ્કામ કર્મ
 થવાય છે.

૮૨ હિંદુઓનાં હેતુ વિચારી, નક્કી કરી તે હેતુને અવલંબી
 સમ કરવામાં આવે તો અતિ આનંદ અને ઉત્સાહ
 રહેવા સાથે મનુષ્ય હિંદુઓનું સાર્થક સરજતાથી કરી

શક્ય છે. જેમકે, ખંત દિ'મત રાખી યુદ્ધિપૂર્વક
વેપાર ઉદ્યોગ, અશુભ જ્ઞાન અને લાચકાતમ્બ વધારી
કરતાં ચકી કરવો અને ઉલ્લખ કરતાં અચુક દ્રવ્ય
અચુક વર્ષની ઉમરે મળે એટલે સંસારથી વિરામ
પામી ભગવાદ ભક્તિ અને આત્મજ્ઞાનદ્વારા પ્રભુ સાક્ષા-
ત્કાર કરવાનો દહ સંકલ્પ કરવો.

દહ કોઈ દિવસ એવી કલ્પના કરવી નહિ કેહું આ દેશમાં
જન્મેથી હું, માટે શક્તિહીન કોઈ મહાન કાર્ય કરવા
અશક્ત હું અને યુરોપીયનો યુરોપમાં જન્મ્યા છે
માટે મહા શક્તિધારી દેવના ઘીકરા છે તેથી તેઓ
ધારે તે કરી શકે છે. આવી માન્યતા બૂલભરેલી કોઈ
ફર્મિતિએ પહોંચાકનારી છે. આપણે તો હિંદુસ્થાન
જેવા પવિત્ર ક્ષેત્ર અને ભુવન ઉપયોગી સમામ
વસ્તુ ઉત્પન્ન કરનારા કલ્પવૃક્ષ સમાન દેશમાં, હિંદુ
એવી શ્રેષ્ઠ ભક્તિ અને ધર્મમાં ઉત્પન્ન થયા માટે
મજબૂર થવાનું છે. જે પ્રમાણે યુરોપીયનોએ એક કામ
પચક કરી તેને ચિહ્ન કરવા માટે તનતોડ ચંકવા રહે
છે-ધરણી દેશ ફનિયાનું કે ભૂખ લક્ષ્ય ઉપ લેખન-
રાનું જ્ઞાન નથી સમજતાં તે પ્રમાણે આપણે (હિંદીઓ)
પણ પ્રયત્ન દહતાપૂર્વક કરીએ તો તેઓ જેમ ભણન,
લાભ, ટેલીફોન, વિજળી, આમીશન, ઓટર રેલ્વે

વગેરે હુન્નર શોધી શક્યા છે તેમ આપણે પણ શોધી શકીએ, એ નિઃસંદેહ વાત છે. અલબત્ત હાલમાં તેઓને તેમની સરકાર તથા જાતિ બાધ્યોની સહાયતાનો લાભ મળે છે પરંતુ જ્યારે તેઓએ પ્રથમ શરૂઆત કરી નવી શોધો કરવા માંડી ત્યારે કોણે સહાય આપી હતી ! અર્થાત્ કોઈએ નાહ પણ આપખળ વડે ફાંચ્યા હતા. જે પુરૂષ આપખળ વડે શુભ પ્રયત્ન શરૂ કરે છે તેને પરમેશ્વરજી મદદ કરે છે. કેટલા શોક અને દુર્દેવની વાત છે કે અત્યારે આપણા હિંદીઓ યુરોપીઓની હુન્નરકળા વેપારમાં કરવી ઘટલી નકલ ન કરતાં જે આચરણ તેઓના રૂપણ રૂપે ગણાય છે, તે સંસારી રીતરિવાજ, ખાનપાન, મોજશોખ તથા પોશાક વગેરે અનિષ્ટકારક રીતભાતની વાનર નકલ કરવામાં રોકાયેલ છે.

૮૪. વેદશાસ્ત્ર પુરાણોના મંત્ર શ્લોકો કેવળ સુખપાઠ કરવાથી આત્મજ્ઞાન થતું નથી, પણ શ્રવણ-અભ્યાસ કર્યા બાદ મનન કરવું જોઈએ અને મનન બાદ નિદિધ્યાસન-ચાસ્તિમાં ઉતારું હોય તોજ સત્યજ્ઞાન પ્રકટ થાય છે. નહિતર સુખપાઠીના જ્ઞાનનો ઉપયોગ ઉદર નિર્વાહાર્થે કથા વાંચવામાં કે નોકરી કરવામાં જાય છે.

૮૫. “કાણી કર્તુઃ કુબલે કે સાસ શહેરમી ફિકર” જેવું

ન-રાખવું. દુનિયા પાપ પાખંડથી ફૂલી છે અને હવે
પ્રતિદિન વધારે ફૂલતી જાય છે, તેને સુધારવા માટે
એકદમ ચિંતાતુર ન થવું. પ્રભુજ તેને સુધારવા સમર્થ
છે. એટલું ખરું છે કે પોતે પોતાથી જને તેટલું
હોક્રેયનું કામ કરતાં રહેવું. બાકી તો હાથરને સોંપી
પોતાની જાતને દોષમાંથી બચાવવા સાવધાન રહેવું.

- ૮૧ પૃથ્વીપર એશિયા, યુરોપ, અમેરિકા અને આફ્રિકા એ
ચાર ખંડ છે, જેમાં નાના મોટા અસંખ્ય દેશ છે.
દુનિયાની કુલ વસ્તિ એક અબજ અને સીતેર કરોડ
માણસની છે. તેમાં હિંદુસ્થાન, ચીન, જાપાન, અમેરિકા,
ઇંગ્લાંડ, જરમની, ફ્રાન્સ, રશિયા, ઓસ્ટ્રીઆ હંગેરી,
ઇટાલી, ટર્કી આદિ છે પરંતુ તે સર્વ દેશોમાં હિંદુસ્થાન
સૌથી શ્રેષ્ઠ દેશ છે, કારણ કે હિંદની ભૂમિ રૂપદ્રુપ,
આબોહવા સમશિતોષ્ણ, પ્રજા હયાળુ ધર્મિષ્ઠ તથા
માયાળુ છે. હિંદમાં મનુષ્ય બે પૈસામાં ચણા મમરા
ફાકી ધર્મશાળામાં પડયો રહી શકે છે બધારે બીજા
દેશોમાં જમીન મુશ્કેલ હોઈ કાલસા અને લોહું પેદા
કરનારી, આબોહવા અત્યંત ઠંડી તથા લોકો નિર્દયી
સ્વાર્થી શક છે. બે રૂપિયા રોજના ખર્ચવાછતાં પણ
મનુષ્યને ખાવાપીવા તથા સુવાનું સાધન ત્યાં મળી
શકતું નથી.

૮૭ તીર્થયાત્રાના ચાર ધામમાં-જગન્નાથ, દ્વારકા, રામે-
શ્વર, બદ્રીનાથ છે. સાતપુરીમાં: મથુરા, કાશી, કાંચી,
અર્વાલકા, (ઉજ્જૈન) દ્વારામતિ, અયોધ્યા અને
હરિદ્વાર. તીર્થરાજમાં: પ્રયાગ તથા પુષ્કર. પવિત્ર
નદીઓમાં: ગંગા, યમુના, સરસ્વતી, નર્મદા, કાવેરી,
અલકનંદા, મંદાકિની, ગોદાવરી તુંગભદ્રા વિગેરે. શિવ
ધામોમાં: કેલાસ, અમરનાથ, પશુપતિનાથ, અને કેલા-
રનાથ. મોટા શહેરોમાં: મુમુર્ષ, કલકત્તા, મદ્રાસ,
કોલ્કો, હિલ્હી, લાહોર, કરાંચી, નાગપુર, રંગુન
વિગેરે છે. તે સૌમાં વાનપ્રસ્થ કિંવા પ્રભુપરાયણ
જીવંતી ગાળવાને માટે સૌથી પસંદ કરવા લાયક
સ્થાન તો કાશીજ છે કારણ કે હજુ ત્યાં શાંતિ
જ્ઞાન અને વાનપ્રસ્થાવસ્થાને હૃદયગતો સાધન ઉપલબ્ધ
થઈ શકે છે.

૮૮ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ, સૂર્ય, ચંદ્ર, યમ, ઇંદ્ર, અગ્નિ,
વરુણ, વાયુ, ગણેશ, લક્ષ્મી, સરસ્વતી, કાળી, હનુ-
માનાદિ દેવોમાં સૌથી મહાન્ અને સૌનો સદ્ગતિ
પાલક પોષક તથા રક્ષક સાત્ત્વિક દેવ એક શ્રી વિષ્ણુ-
ભગવાન-શ્રોકૃષ્ણ પરમાત્મા જ છે, માટે સદાકાળ
તેને શરણે રહી આરાધના કરવાથી પરમશ્રેય પ્રાપ્ત
થવા ઉપરાંત યોગ અને ક્ષેમની પણ રક્ષા થાય છે.

૬૬ ઉદય અને અસ્ત, ચઢતી અને પડતી, મુખ અને ફાખ, તડકો અને છાયો આવવો જવો એ એક ઇશ્વરી ક્રમ છે. એ ક્રમમાં પસાર થતાં કોઈએ હર્ષ કે વિષાદ લાવવો નહિ. કારણ કે સર્વદા એક પ્રકારનો સમય ક્યાંય રહેતો નથી.

૬૭ કોઈના આશ્રયે જીવવું કિંવા લીખ માગીને નિર્વાહ ચલાવવો એ મરણ કરતાં બેજ છે. ઘોડું પણ સ્વાશ્રયે મેળવી તેટલાથી પોતાનો નિભાવ કરવો એમાંજ પરમ સંતોષ અને ભૂખણ છે.

૬૮ મનુષ્ય જ્યારે ગરીબાઈમાં હોય છે ત્યારે સફળથી, પદોપકારી અને પ્રભુભક્ત હોય છે. એ વખતે તે એમ વિચારે છે કે પૈસાદાર-સાધન સખન થાઉં તો ધણું વધારે મોટું પુણ્યનું કામ કરી શકું; પરંતુ દેવચોગે તેજ માણસ શ્રીમંત થયા પછી તેનાથી પરમાર્થ થવો મુશ્કેલ બને છે. ઉલટો તે બહુકારી બની મોજચોખ, લોભ લાલચ કે પાપમાં પડી જાય છે.

૬૯ નવરાત્રી, દિવાળી, હોળી તથા ગણપતિ ઉત્સવ, શિવાજી, પ્રતાપ, શંકરાચાર્ય, વલ્લભાચાર્ય જેવા દેશોદ્ધારક પુરુષોની જયન્તિઓ ઉજવવામાં તથા જુની કસરતો દાખલ કરી ચાલુ રાખવાથી પ્રજામાં ધર્મ, ભક્તિ

અને શીર્ષવીર્ધનો ભાવ પેદા થાય છે; માટે તેને ઉચ્ચવામાં સંકેત ન કરવો.

૬૩ સરસ્વતી (વિદ્યા), લક્ષ્મી (દ્રવ્ય) અને દુર્ગા (શક્તિ) એ ત્રણેયનો સમાગમ એકજ સ્થળે થવો ફલ્લભ છે; પણ જો કદાચ થાય તો તે મનુષ્ય દેવતાઈ કામ કરી શકે. એ ત્રણેયનો એકત્ર વાસ તો બહુધા ઈશ્વરી અવતારોમાંજ હોય છે માટે તેની રાહ જોઈ બેસી રહેવું નહિ પણ સ્થિતિ સંજોગ અનુસાર કર્તવ્યનું પરિપાલન કરતાં રહેવું.

૬૪ સ્નેહી સંબંધીમાંથી કોઈ બિમાર પડી મૃત્યુ પામવાની અણીપર હોય ત્યારે ગભરાઈ જઈ રોકકળ કે હાયવોય કરવા મંડી જવું નહિ પરંતુ રોગીને ક્વાથી, દિલાસાથી તથા પ્રભુસ્મરણ કરાવી આસ્વાસન આપવું. તેમ છતાં હહીં જો મૃત્યુ પામે તો ધમપછાડા મારવા કરતાં તેના આત્માની સફળતિ થાય તેવી ક્રિયા કરવી.

૬૫ જેનાપર સાચો પ્રેમ હોય તે માત્ર ગમત કરવામાં કે ખાવા ખવરાવવામાંજ વ્યક્ત કરવાથી સાચો ઠરતો નથી પરંતુ તેનું (સ્નેહીનું) શ્રેયસ્ કેમ થાય ! તેની કીર્તિ સદ્ગુણ જ્ઞાન કેમ વધે ? તે આકૃતમાં આવી પડ્યો હોય તો તેમાંથી તે મુક્ત શી રીતે થાય !

એ વગેરે બાબતપર વિચાર કરી માર્ગ ચોણ દેવામાંજ ખરી પ્રીતિ પૂરવાર થાય છે.

૬૨. સુખી હાલતમાં વસ, ઘરેણું હાગીનો, રહેવાનું મકાન, વાસણો તથા હમેશના ઉપયોગની ચીજ વસ્તુઓ વસાવી લેવી; કારણ કે “થયું તે થયું” અને રહ્યું તે રહ્યું” એ સુખજ તંત્રીમાં કંઈ બનતું નથી પણ તે વખતે જે કરેલું હોય છે તે કામ આવે છે.

૬૩. શાસ્ત્રો અને જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે કે જોકે “મન” જ બંધ અને મોક્ષનું કારણ છે. મનુષ્ય મન થકી જેવી કલ્પના કરે છે તેવો તે બને છે. આ વિવિધ રીતે બાસતી સૃષ્ટિ પણ મનના સંકલ્પ વિકલ્પનું પરિણામ છે; માટે પોતાને જેવા થવું હોય અને જેમાં જ્ઞાની પુરૂષોએ પરમ સુખ માન્યું હોય તેવું થવા તે પ્રકારે મનની ગતિ બનાવવી.

૬૪. આહાર, નિદ્રા, ભય અને મૈથુન વધાર્યા વધે છે અને ઘટાડ્યા ઘટે છે માટે ડહાણ પુરૂષે તેનું યોગ્ય પ્રમાણમાં સેવન કરવું. અર્થાત્ કોઈ પણ વિષયમાં અતિ-પણું ન કરવું, અતિને હમેશાં વળતું કરવું.

૬૫. આ વિષમ કાલિકાળમાં મનુષ્ય શક્તિ ઘણી ઘટી ગઈ છે એવા સમયે તપ યોગ આચરવા મૂકેલ છે.

આથીજ શાસ્ત્રકારો સરળ ઉપાય બતાવી ગયા છે કે મનુષ્યે કલિયુગમાં જય અને સુખાત્ર જોઈ દાન કરવું; માટે આત્મ ઉત્કર્ષ ઇચ્છનારે સર્વદા હરિના નામનો જય અને અન્ન વસ્ત્ર વિદ્યાર્ત્ન દાન કરતાં રહેવું.

૧૦૦ સિંચામ મલાયા ટાપુના સમુદ્રમાં અંબર અને નેપાલના ઝરફવાળા પર્વતો નીચે કસ્તુરી મૃગના ડુટામાં કસ્તુરી થાય છે, તે જન્ને અમૂલ્ય વસ્તુ છે, કેટલીક વખત તો મરતાને પ્રાણ સુદ્ધાં થોડો વખત ધારણ કરાવી શકે છે.

૧૦૧ ઉત્તમ પુરૂષ કે વસ્તુ સદાય શ્રેષ્ઠ સ્થળમાં પાડે છે પરંતુ પૂર્વના યોગે કેટલીક વખત સાધારણ અને હલકા જણાતા સ્થળમાં પણ સૂક્ષ્મરીતે તપાસતાં રત્ન જોવામાં આવે છે; માટે પરીક્ષા કર્યા વિના કોઈને કદિ નકારી ન કાઢવું.

પુસ્તકો વિષે અભિપ્રાય.

નારાયણ નીતિ: લેખક નારણજી પુરષોત્તમ સાંગાણી, મુંગઢ, મૂલ્ય ૦-૪-૦. લેખક જણાવ્યા પ્રમાણે આમાં અનુભવના ઉદ્યાર નાના નાના પરંતુ સાચા ઉદ્યાર સમાવ્યા છે.

આત્મોત્કર્ષ: લેખક નારણજી પુ. સાંગાણી, મુંગઢ, કિંમત ૦-૪-૦ આની અંદર લેખકની સમજ પ્રમાણે ચોતાની ઉત્પત્તિ કેમ સધાય તેના માર્ગ જોવા કે નિષ્કામ કર્મયોગ, આત્મ વર્ણાશ્રમ ધર્મ, સ્વાધીનતા, પુરુષાર્થ વગેરે ઉપર ઠીક વિવેચન કર્યું છે.

હિમાલયની યાત્રા: લેખક નારણજી પુરષોત્તમ સાંગાણી, મુંગઢ, મૂલ્ય ૦-૪-૦ પ્રવાસના પુસ્તકો ચોડાં લખાય છે, જેવા સમયમાં આ નાની ચોપડીને આવકાર આપવો જોઈએ. હિમાલયની તમેડીમાં અને ઉપર આવેલા માતાના સ્થળ અને ધામનું ખરૂં વર્ણન આપણને આકર્ષે છે અને યાત્રા કરવા લલચાવે છે, એથી વધારે આ ચોપડી ઝોરે રું લખાય !

“ સાહિત્ય. ”

૨૮. ૨૮. નારણજી પુરષોત્તમ સાંગાણી તરફથી પ્રકટ થયેલા હિન્દુ તીર્થ યાત્રા વર્ણન, આત્મોત્કર્ષ, હિમાલયની યાત્રા તથા નારાયણ નીતિ નામના ચાર લઘુ પુસ્તકો અવલોકનાર્થ મળ્યા છે. તે સર્વે પ્રાતીઓને પ્રવાસમાં અતિ ઉપયોગી છે. આત્મોત્કર્ષમાં નિષ્કામ કર્મયોગ તથા યજ્ઞકર્મના વિષયો તથા નીતિરત્નો વર્ણવા લાયક છે. લેખકનો પ્રભાસ સ્વત્વ છે. દરેક પુસ્તકની કિંમત પંચ જુજ હોવાથી એ પુસ્તકોને સારૂ ઉત્તેજન મળવું પડે છે.

મગનલાલ દલપતરામ ખખખર. (જે. પી.)

હિમાલયની યાત્રા: હિમાલયન્ય પ્રદેશમાં બધા ચોડા લોકો જઈ શકે છે અને તેથી ત્યાંની સ્થિતિ, વસ્તી અને વર્ણન જાણવાને બધા લોકો આગ્રહ રહે છે. શ્રી નારાયણ પુરોષોત્તમ સાંઘાણીએ પોતાના મિત્ર સાથે હિમાલયના પ્રદેશની ઠંણ યાત્રા કરી અને તેનો અનુભવ પોતાને એકલા માટે સંગ્રહી ન રાખતાં તેમાં નાન્ય પુસ્તક રૂપે જનસમાજ સમક્ષ રજુ કર્યો છે. આ પુસ્તકકે હિમાલયના પ્રદેશનું વર્ણન સંરસ રીતે કરવામાં આવ્યું છે તથા જનારને જાણે શું શું રાખવાની જરૂર છે તે પણ તેમણે જણાવ્યું છે, તે જોતાં આ પુસ્તક બેઠીયાની ગરજ સારે તેવું છે. આ પુસ્તકની કિંમત ૪ આના છે અને તે કરતાં પાસેથી ચાઈના બીહીંગ બીહીંગગર, મુંબઈ ખાતેથી મળી શકે છે. “પ્રજામિત્ર.”

નારાયણ નીતિ: ઇસમે લેખક શ્રી નારાયણ પુરોષોત્તમ સાંઘાણીને અપને અનુભવથી ૧૦૧ ખાતે નીતિકી લિખી છે. કદના હોગા સળી ખાતે અબાલ વદ, શ્રી પુરુષ સળીકે લિયે ઉપયોગી તે મૂલ્ય રૂ. ૦૮.

હિમાલયની યાત્રા: મુંબઈસે નારાયણ ગ્રંથમાલા ગુજરાત પ્રકાશિત હોના આરંભ કુદ્દ છે. ઉક્ત માલાકી ચાર પુસ્તકો નિવદ મંથમાલાકી ચૌથી પુસ્તક છે. પુસ્તકકે લેખક નારાયણ પુરોષોત્તમ સાંઘાણી હિમાલયકી યાત્રા કરને સ્વર્ણ મયેચે. ઉન્હોને અપને ભવસે હિમાલયકે મુંદર દસ્યો તથા સમરત પ્રસિદ્ધ સ્થાનોકા વર્ણન કિયા છે. મૂલ્ય રૂ. ૦૮.

૧ “શ્રી લેકટેન્ચર લમાર

